

ŠTO JE EUROPA, ILI – PITANJE IDENTITETA

Radovan Pavić

*Profesor u mirovini,
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Pogledi

Primljeno: studeni 2008.

Prije nego što pokušamo ako ne baš odgovoriti na pitanje navedeno u naslovu, a ono ga svakako raščlaniti – nužno je nekoliko osnovnih napomena.

1. Identitet je jedna od temeljnih ljudskih potreba i prava, zalog je same opstojnosti, dio je pojedinačnog/skupnog uporišta, uvijek je tražen (često i očajnički): dobar je i zapravo idealan primjer za to hrvatska nogometna navijačka groznica, koja uopće nije identifikacija s nogometom, nego s nečim mnogo širim i dubljim.

Pitanju identiteta – što svakako jest težak i najširi problem – može se pristupiti na različite načine. Pritom su moguće raznolike definicije, a na ovom se mjestu identitet određuje kao vlastitost/samosvojnost koja je specifična za nekog pojedinca ili skupinu i po kojoj se determinira po čemu netko zapravo jest to što jest, po čemu se razlikuje od drugih i komu pripada; jednostavnije rečeno: nešto se mora biti, u protivnom preostaje jedino nesnalaženje. Dakle uzeto najjednostavnije: *identitet je ono po čemu netko jest to što jest*. U identitet

može ući sve, on može biti sve i kao takav mora biti prihvaćen od drugih (ali, naravno, samo ako je izraz nekih općih ljudskih vrijednosti i zasada, jer jasno je da sama posebnost/identitet još ne mora biti i vrijednost po sebi). Pritom još treba naglasiti da vrijednost, značenje i uloga identiteta vrijede po sebi i ako on ne znači ništa nekom drugom ili nekim drugima, pa čak i ako je posve neuvažavan ili čak prezren.

Ako takvu definiciju uvažimo, onda je ostvareni identitet u svakom slučaju jedna od osobina kojom se određuje i stav prema samomu sebi, ali i snalaženje u odnosima s drugima, a sve to nije izraz nikakve egzaltacije samim sobom ni izraz nekog sebeljublja.

2. Uloga identiteta. Nedostatak identiteta – kao bezličnost – velika je nesreća, i to zato što identitet znači pripadanje nekomu ili nečemu, a to pripadanje onda ništi problem nesnalaženja i izgubljenosti. Identitet je ujedno svojevrsna garancija održanja/opstojnosti, on je obrana od onih drugih i od onih izvana. Ako znamo tko smo i što hoćemo (a i ovo posljednje ulazi u identitet), lakše

branimo to što jesmo ili što hoćemo – primjerice, na osnovi identiteta Europa se suprotstavila Arapima/Maurima/Saracenima, Mongolima i Osmanlijama, dok bez identiteta to jednostavno ne bi bilo moguće, a zapravo ni potrebno. Zato kada su u pitanju identitet i opstojnost/održanje, treba posebno naglasiti primjer Židova i Roma: dugo bez države (Romi i danas), uvijek manji-na među strancima, uvijek u okruženju druge/tuđe civilizacije, i sve to bez vlastitog teritorija i države, i uvijek samo kao objekt, ali i s neiskorjenjivom snagom samoodržanja i često sa sposobnostima koje su nadilazile okolinu (te stoga i bile zazorne). Židovi su se kao *mali veliki narod* održali po identitetu, vjeri i nadi (“Dogodine u Jeruzalemu...”).

3. Istost i različitost. Za identitet su prije svega važni istost iznutra i različitost prema onom vanjskom. Međutim ta istost iznutra ne mora biti posvemašnja; štoviše, to iznutra može biti vrlo raznoliko i različito, što znači da je važan onaj drugi vid, tj. različitost prema vani. Upravo to vrijedi za Europu, tj. Europa, istina, ima neke bitne zajedničke temelje, ali je u isto vrijeme unutar sebe vrlo različita. Međutim ipak ima posve jasan identitet jer se razlikuje u odnosu na ono vanjsko, i to je prava mjera stvarima.

4. Podrijetlo identiteta. Jasno je da identitet mora biti ukorijenjen u nečemu. A u čemu – to nije potrebno nabrajati, zato samo najkraće: identitet je ukorijenjen u svemu onome što ima životno/egzistencijalno značenje koje definira uvjete opstojnosti/održanja, a koje svi dijele i svima su zajednički. No identitet može biti ukorijenjen i u mnogo širem – zanimljivo, i u fizičkoj geografiji/tipu životne sredine/krajoliku – krajobrazu.

5. Jednostrani i višestrani (prošireni) identitet. Stalno naglašavanje značenja identiteta moglo bi stvoriti dojam da je jednostranost/jedinstvenost identiteta apsolut koji potire sve ostalo. Međutim tomu nije tako – mogući su dvostruki/dopunski identiteti, koji se međusobno ne potiru, nego normalno paralelno egzistiraju. Tako biti Slovak ili Švedanin, a u isti mah i Europljanin – logičan je dvostruki identitet. No to ujedno znači da nije dovoljno biti samo Europljanin, jer su svi drugi (Nijemci, Hrvati...) također Europljani, nego je potrebno biti još nešto, dakle uz uži nacionalni potreban je i moguć i neki širi identitet kao izraz šire jedinstvenosti, što znači: može se biti i Poljak i Europljanin, ali biti samo Europljanin za identitet je preusko, jer su svi drugi u Europi također Europljani, čime se ne ukazuje dovoljno na unutrašnje europske različitosti, koje su bitne osobine Europe i po kojima ona zaista jest to što jest.

6. Identitet i globalizacija. U razmatranju pitanja identiteta moguća su i pretjerivanja poput: “... svi su ti identiteti zapravo znak uskogrudnosti, ograničenosti i zatucanosti”, a: “Mi smo, naprotiv, građani Svijeta...”. Tom idealiziranom shvaćanju, koje bi, kao, trebalo doticati neke humanističke vrhunce, lako se suprotstaviti: naime identitet znači posebnost i vlastitost i istinski je izraz životnih realnosti, a globalizacija te životne realnosti/raznolikosti potire. A u ime čega? Globalistički “identitet” ništi raznolikost i znači siromašenje svijeta, jer nategnutu ujednačavanje nije izraz potreba životnih stvarnosti niti je cilj kojemu treba težiti. Zato treba ustvrditi: nekakav “globalistički” identitet uopće nije moguć, i to zato što identitet znači posebnost, a globalizacija je samo najšira općenitost/općost. Nosioci “globalističkog identite-

ta” zapravo su ljudske bijede, naime oni su, kao, nosioci najšire općenitosti, oni su sve, ali samo zato što nisu ništa.

Međutim pitanje odnosa globalizacije i identiteta time nije iscrpljeno, a nije zato što globalizacija, doduše, potire identitete, ali su oni ujedno sve izrazitiji i potreba za njima sve je naglašenija, što su sve vidovi otpora, jer identiteti čuvaju neka dragocjena i nezaobilazna životna uporišta. Pri svemu tome treba istaknuti da internacionalizam/najnoviji globalizam nisu baš najnovije pojave, barem ne kada je Europa u pitanju, jer je povijesni kolonijalizam podrijetlom iz Europe također oblik globalizacije i kao takav ulazi u europski identitet; isto vrijedi i za neokolonijalizam, koji je također oblik globalizacije, a sve je to dio europskog identiteta.

Počeci europskog identiteta: “veliki” i “mali” identiteti. Ocjena uloge i važnosti identiteta uopće ne ovisi o brojnosti nosilaca, te se ne može govoriti o “velikim” i “malim” identitetima, i to zato što su uvjerljivost/snaga i osobitosti pojedinih identitetskih sadržaja važniji od puke brojčane zastupljenosti. No uza sve to treba ipak spomenuti neke povijesno vrlo široke zajedničke identitete nadređene mnoštvu užih identiteta, što je u konačnici utjecalo i na današnji europski identitet. U povijesti takav je zajednički identitet imalo Rimsko Carstvo (ali ne i stariji imperij Aleksandra Makedonskog), u kojemu je jedna velika sila osiguravala najširi identitet u skladu s političkim zajedništvom. “Europski” identitet tada je obuhvaćao i dijelove Azije i Afrike. Međutim s propašću Rima mogućnosti za takav širok identitet nestale su i Europa se karakterizirala samo svojim europskim identitetom, dakle bez Libije (Afrika) i Azije.

Europa kao posebnost. Jasni i rani počeci europskog identiteta srednjovjekovni su, kada dolazi do izražaja svijest o Europi kao posebnosti: jasno se izdvaja Azija, na zapadu omeđena Donom (Tanais), Crnim i Crvenim morem, dok taj isti Don i Sredozemlje odvajaju Europu od Azije i Afrike. Velika rubna mora (Sredozemlje, Kaspij) i velike rubne pustoši (istočno od Volge) uvjetuju nastanak svijesti o europskoj posebnosti. A svemu tome pridonose i bitne različitosti: Libija (Afrika) na jugu nepovoljna je za život, rasno je obojena, može, istina, davati zanimljive proizvode, ali je ipak nešto posve drugo, dok prema Aziji polunomadi stepe i polupustinje očito nisu Europa, koja je osim toga pretežno šumovita, dok su rubovi Europe (Vrata naroda) i Afrika s onu stranu Sredozemlja – obešumljeni, a ta činjenica ima bitno životno značenje. Iako je dakle Europa samo jedan od velikih poluotoka gromadne azijske kopnene mase, svijest o njezinoj posebnosti sve je izrazitija, a svemu tome pečat daje i uočavanje velikih civilizacijskih razlika, u kojima termini kao što su razvijenost/modernost i zaostajanje sve više postaju logični, što znači da svijest o posebnosti utemeljenoj na prethodnoj konstataciji postaje bitan dio europskog identiteta.

Temelji europskog identiteta. Jasno je da tako krupna društvena činjenica kao što je Europa mora imati temelje, a identitet upravo jest jedna od sastavnica i temelj Europe: bez identiteta – jednostavno rečeno – Europa nije ništa!

Bitna je karakteristika Europe činjenica da je ona unutar sebe vrlo različita, da je zapravo skup različitosti. No unatoč svim različitostima Europa, odnosno njezin identitet, ima svoje jasne i izrazite utemeljenosti, a one mogu biti bilo iz starijeg nasljeđa bilo iz novijeg doba.

Kao **prvo**, uz one starije popudbine – tu je prije svega svekoliko grčko antičko nasljeđe, najprije predano/usvojeno/prošireno na Rim, a zatim i na čitavu Europu (klasicizam u konačnici).

Kao **drugo**, izdvajamo rimsko pravo i latinski jezik, koji su zaista jedan od temelja Europe: sav je ostali razvitak uvelike crpio iz tih izvora.

Zatim – **treće** – tu su židovsko-kršćanske osnove. Istina, tu su i procesi seklarizacije i odvajanja crkve od države i ateizam, ali sve to ne može prekriti teističke korijene Europe. Velik dio Europe danas su ateisti, ali to im ne može dati identitet (ateista ima i u Argentini, Indiji i Mongoliji...), dok je, naprotiv, jasno da je židovsko-kršćanski teizam stvarao Europu i da je ona nastala i na toj osnovici.

A to odmah ujedno znači da *islam ne može biti sastavnica europskog identiteta*, jer je on strana, istočnjačka i na maču uvedena/uvezena religija. Pritom je teza da su i židovstvo i kršćanstvo došli s istoka (što je, naravno, točno), a ipak su postali dio europskog identiteta, pa bi to onda mogao i islam – plitka i nategnuta, i to iz dvaju razloga: ponajprije, i židovstvo i kršćanstvo u Europu su došli davno, još za vrijeme Rima, i otada sudjeluju u stvaranju Europe. Za razliku od njih islam dolazi kasno, tek od 14. st., i ne stvara Europu, nego je osporava i razara, a to je velika razlika. I zatim – židovstvo i kršćanstvo su, istina, također s istoka, ali su se proširili, učvrstili i prevladali na mučeništvu, dok se islam uspostavio na maču, što je ipak nešto sasvim drugo. Osim toga islam, za razliku od židovstva i kršćanstva, nije postao najširim europskim identitetom, a nije ni mogao, jer nije gradio Europu, nego ju je htio podvrgnuti. I ne samo to – ostavio je Europi ono što očito ne može biti dio europskog

identiteta, a to je nasljeđe balkanizacije. Zato islam može egzistirati u ekumenskoj Europi, ali ne može biti dio njezina identiteta: ne postoji naime nikakav “*europski islam*”, postoji “*islam u Europi*”, on može biti (i jest) manje rigidan od fundamentalizma, ali time ne postaje “*europski islam*” i ne može biti dio europskog identiteta: jednostavno rečeno – on u Europi nije ono po čemu Europa jest.

Četvrto – Europu apsolutno jasno definira niz u razvoju umjetnosti (antika, predromanika, romanika, gotika, renesansa, barok, klasicizam, modernost), a takav izvorni niz nema nitko drugi i po tome samo Europa može biti Europom.

Peto – Europski narodi su narodi bijele rase pretežno indoeuropskih jezika (pritom je jasno da spominjanje rasnih razlika nije nikakav vrijednosni sud ni rasizam, na što se već roguše prenapregnuti nosioci različitih ideologija, nego je tek uočavanje jedne jednostavne i vrlo uvjerljive činjenice koju svatko ima pravo uočiti bez bojazni da će biti optužen zbog ovoga ili onoga).

Zatim – **šesto** – iz novijeg nasljeđa u identitet Europe ulazi činjenica da je upravo Europa rodonačelnik demokracije, vladavine prava, svih mogućih “izama” i više od svega nosilac ideje slobode: ideja da je povijest kretanje prema slobodi potječe upravo iz Europe. Zahvaljujući različitim “izmima” (pozitivnim i negativnim) po kojima je Europa izvršite svega i svačega, razvila se i svijest o vlastitoj europskoj važnosti i identitetu.

I konačno – **sedmo** – tijekom povijesnog razvitka razvila se i ustalila svijest bitna za europski identitet, naime da je upravo Europa *europizacijom i kolonijalističkom povezanošću* dala pečat čitavom svijetu: svijet se europizirao, a nije potpao pod utjecaj Kine, Indije ili slično. A danas se proces europizacije izražava

globalizacijom. Globalizacija, istina, nije posve europska izmišljotina, ali su u nju ugrađeni povijesni europski temelji.

Karakteristike identiteta: istost iznutra, različitost prema vani. Ovakva je shema jasna sastavnica definicije nekog identiteta, što otvara novi problem (zapravo "problem"). Naime iako su temelji europskog identiteta jasni i uvjerljivi, Europa je iznutra ipak toliko raznolika da bi se mogla dovesti u pitanje njezina unutrašnja istost, a time i jedinstvenost europskog identiteta. Međutim to nije pravi pristup problemu: doduše, Europa jest vrlo raznolika, ali njezin identitet ipak ima čvrste temelje: **prvo** – to su već spomenuti temelji iz nasljeđa, **drugo** – ma koliko Europa bila različita iznutra, u definiciji europskog identiteta jasno je sadržano da je ona bitno različita prema vani, i to je prava mjera stvarima. Zato se može odmah, makar i u vidu paradoksa, reći: Europa je ono što ona nije u odnosu na vanjski svijet; dakle *identitet Europe može se manje temeljiti na istosti iznutra, a više na različitostima prema vani*. Ako naime Europljane ne povezuje uvijek ta istost iznutra – povezuje ih različitost prema vani, a za identitet bi već i to bilo dovoljno. Tako Europa, ma kakva bila, očito nije ni Azija ni Afrika.

Maritimnost Europe bitan je vid europskog identiteta, pri čemu je riječ o nekim fizičko-geografskim, ali još više društvenim sadržajima. Klimatski je Europa bitno definirana maritimnošću, po horizontalnoj razvedenosti i sama je poluotok, a osim toga sastoji se od samih poluotoka i otoka, drugim riječima: sastoji se od interpenetracije kopna i mora, što čini jednu od biti Europe, jer nigdje drugdje takva osobitost nije toliko izražena. Veliki su i Arapski i Indijski po-

luotok, ali je njihova maritimnost slabo izražena u unutrašnjosti. Istina, pomorac Sinbad izuzetno je slavan, ali njega treba promatrati više u okviru događajnosti/dogodovštine, negoli prave maritimnosti, jer prava povijest i Arapa, i Indijaca, i Perzijanaca pripada kopnu i pustinji, a ne moru. Uostalom, stanovnici unutrašnjosti Arapskog ili Indijskog poluotoka ne doživljavaju sebe kao stanovnike poluotoka bitno povezane s morem; samo je Europa bitno obilježena maritimnošću. More je imalo bitnu ulogu u životu Europe i velik bi se dio europske povijesti mogao napisati s maritimnog aspekta, posebice borbe unutrašnjosti da nekako izbije na more i uspostavi se na njemu, ali i da prijeđe na drugu obalu (Rusija, Austrija, Mađarska, Njemačka, Italija, Srbija). Osim toga Europa je imala maritimnost i u samim svojim počecima (antička Grčka), a kasnije se kao Europa uvelike ostvarila i definirala svojom maritimnom sastavnicom.

Europa kao samostalan/samosvojan povijesni subjekt. Bitna je osobina europskog identiteta da postoji nešto što se može definirati kao samo europska povijest: to je ona povijest koju je živjela samo Europa, ali koju je ona nametala i drugima: dakle Europa nije potpala pod perzijsku, arapsku ili mongolsku povijest, i jedino je turska (osmanlijska) povijest ostavila svoj pečat u Europi, a i taj je negativan. Osim toga osmanlijska je povijest u konačnici potisnuta kao ne-europska povijest. Međutim Europa je uspješno usisala neke azijske povijesti iz Heartlanda ("srce zemlje"), što se odnosi na predslavenske Hrvate ili Mađare, pretvorivši te narode u Europljane.

Zatim, za identitet Europe važna je i svijest/samosvijest o tome da je ona otkrivala Svijet, tj. druge (a nisu drugi otkrivali nju), i da je time širila europei-

zaciju. U svijetu je, istina, bilo i drugih središta moći, ali se ona nisu planetarno nametnula kao prevladavajuća općenitost, dok se s europeizacijom (i kolonijalizmom) upravo to dogodilo. Velika su osvajanja išla iz Europe, a ako je nešto i bilo usmjereno prema Europi, to je suzbijeno i iz Europe uklonjeno (i s Pirenejskog i s Balkanskog poluotoka). Za identitet Europe bitna je dakle svijest da se ona nametnula svijetu, a velika središta moći koja se danas razvijaju nastaju upravo europeizacijom i prihvaćanjem europskih "izama" (komunizam, kapitalizam...). Pritom se nečiji prosperitet i identifikacija s progresom i dalje definiraju nastojanjem da se bude Europa, na vlastito njezin Zapad.

Dvostruki europski identitet. Upozorivši na neistovjetnost/neistost Europe iznutra (ali što nipošto ne potire europski identitet), ipak treba uočiti dvojstvo, bolje reći: trojstvo europskog identiteta. Ako naime europski identitet ne postoji iznutra kao potpuna cjelovitost, treba ga promatrati u tri sastavnice: Zapad – Istok – Balkan, pri čemu u slučaju Zapada treba posebno istaknuti pojam Srednje Europe. Potanja definicija tih pojmova nije sada potrebna, ali i bez njih je ipak jasno o čemu je riječ: ta je podjela i civilizacijska i gospodarska i geopolitička. Razumljivo, svi nabrojeni unutar-europski identiteti nisu istovrsni: tako je identitetski **Zapad** u širenju (teritorijalno širenje Europske Unije i NATO-a uz ispoljavanje neodoljive vlastite privlačnosti i nastojanja drugih da se što više približe "idealu" i pravoj ["pravoj"] mjeri stvarima), tj. svi žele biti Zapad; to se ocjenjuje i kao završno dostignuće u nečijem civilizacijskom hodu i kao pravi temelj za adekvatnu situiranost u uljuđenoj međunarodnoj zajednici.

S druge je strane **Istok** – on se po svemu sužava, ali to sužavanje ima granice, pri čemu se Istok i dalje (opravdano i uspješno) vraća u globalne odnose kao supersila. Razlike Zapada i Istoka treba dopuniti i religijskom sastavnicom (kатоličanstvo – protestantizam/pravoslavlje), ali to je ipak jedno (iako još ne i ekumensko) kršćanstvo, a to će u budućem razvoju Europe imati veliko značenje.

Na trećoj je strani – **Balkan**. Uza sve promjene on je još uvijek čvrsto ukotvijen u balkanizaciji, po čemu zapravo i nije prava Europa, odnosno "Europa" je samo po slučajnosti zemljopisnog smještaja, a toj neeuropskičnosti pridonosi i Orijent u vidu islama. Iako se i sam Balkan (premda ne baš u cjelini) želi istrgnuti iz balkanizacije, što potiče i ostali europski Veliki svijet – taj će proces debalkanizacije biti izuzetno dug, te će spomenuto trojstvo (Zapad – Istok – Balkan) još vrlo dugo biti bitna europska karakteristika.

Unutrašnja podjela Europe odlučna je dakle osobina europskog identiteta – i on je zapravo učvršćen u spomenutom trojstvu. Međutim možda bi se moglo govoriti i o mogućnosti mnogo jedinstvenijeg europskog identiteta, ali ne ni na gospodarskoj ni na geopolitičkoj osnovici, nego na osnovici ekumenskog kršćanstva – ako u budućnosti dođe do ozbiljnije konfrontacije s islamom. No ta je budućnost još daleko, a mnogi bi rekli i da – nije vjerojatna. Međutim nije šteta ako se i na to upozori.

Zaključak

Imajući sve navedeno (a još i dosta toga drugoga) u vidu, valja zaključiti:

1. Identitet je samosvojna specifičnost, ali to nipošto ne znači da je identitet/specifičnost uvijek i automatski

nešto pozitivno. Naprotiv! Mogući su općeljudski posve neprihvatljivi, a ujedno vrlo snažni identiteti. Međutim to su ekscesne situacije, pa ćemo identitet promatrati u pozitivnom ozračju, i to zato što identitet uključuje/pribire/učvršćuje neke vrijednosti (koje, naravno, jesu vrijednosti samo ako su u skladu s nečim općeljudskim). A odnos identiteta i općeljudskih vrijednosti lako je ilustrirati na primjeru Sinjske alke: ona je sasvim lokalno i europski beznačajno sjećanje na neku europski beznačajnu bitku, što Norvežanima ili Ukrajincima ne mora biti zanimljivo. No takvo je gledanje površno, jer Alka afirmira samoobranu, junaštvo, snagu vjere, solidarnost, spremnost na žrtvu zbog drugih, a sve su to općeljudske vrijednosti.

2. Identitet znači i vlastitost, temelje vlastite ravnoteže, odgovara na neka bitna egzistencijalna pitanja i čimbenik je situiranosti u globalne odnose. Identitet uvijek uključuje zajedništvo i odnosi se na njega, a neki oblici zajedništva mogu biti posebno važni (nacija, religija...), što znači da identitet definira i ono što se može nazvati **zajednicom sudbine**.

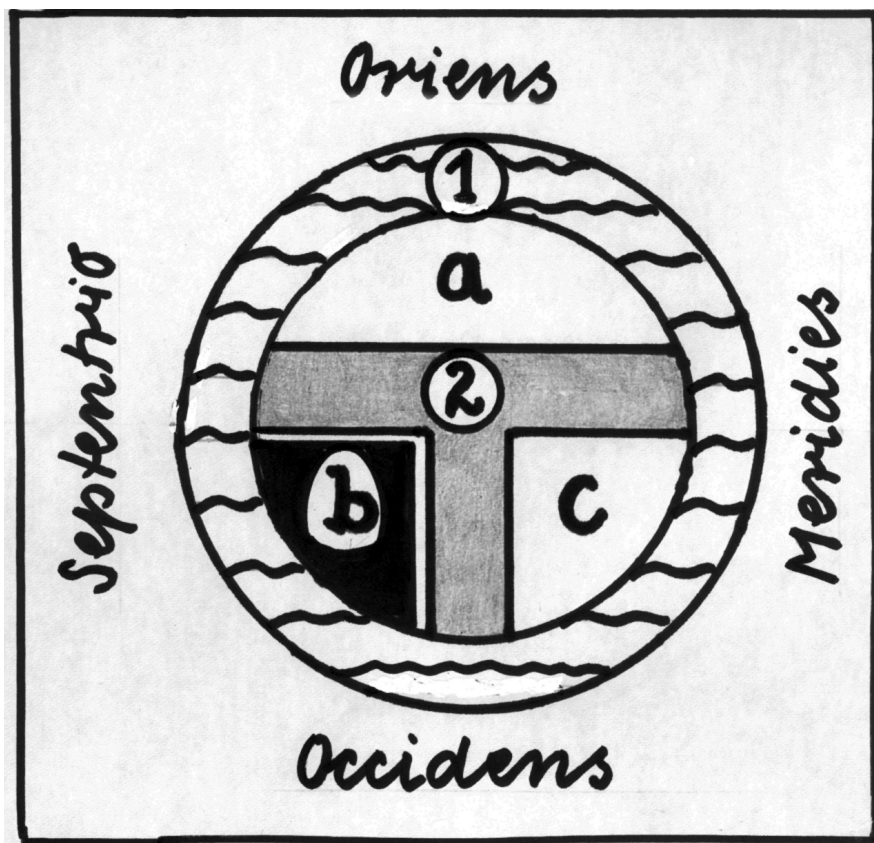
3. Identitet i inzistiranje na njemu znači da su neke vrijednosti koje se identitetom pribiru, čuvaju, a onda i posreduju drugima, zaista usvojene i da znače neku bitnost, što ima šire pozitivno značenje. Identitet je ujedno odgovor na bitno pitanje: "Tko smo?" Tek kada se to zna, može se postaviti pitanje: "Kamo idemo?" i na njega odgovoriti. Prema tome, identitet je važan jer pokazuje da netko nije bezličan, da nije puka biolo-

gija. Stoga je identitet osnovica samosvijesti/samouvjerenosti, što je bitan zalog opstanka i napretka. Pri svemu tome identitet ne mora biti javna stvar, on može biti i sakriven u okvirima ponekad nužne društvene mimikrije, ili se barem ne treba baš previše iskazivati (Židovi u povijesti), ali je on i u tom slučaju, zapravo možda još i više, uporište unutrašnje sigurnosti i vlastito utočište, a sve su to bitni vidovi samoodržanja i opstojnosti.

4. Snažno izražen identitet/vlastitost nije nešto negativno – negativnost može biti potiranje nekog drugog identiteta (u ime svog vlastitog) i njegovo podcjenjivanje u pokušaju nadjačavanja, iza čega se kriju neki drugi ciljevi.

5. Krajnje je bezobrazno (i glupo) pojedine identitete svoditi na ono negativno optužbama o uskogrudnom nacionalizmu, ognjištarstvu, kampanilizmu i suverenizmu, a sve u ime nekih globalističkih magli, koje, zapravo, uopće nisu magle, nego tek providan pokušaj da se potiranjem identiteta i obezličanjem slabijih lakše ostvare neki materijalni globalistički/sebični interesi, tj. preuzimanje bogatstva i dobara drugih uz smicalicu o "kapitalu koji ne poznaje granice...". Sve u svemu, valja zaključiti da lokalni, regionalni, nacionalni identiteti nisu neka apriorna negativnost i natražnjaštvo, nego su normalni osjećaji i izraz pripadnosti, pri čemu, dakako, vrijedi najšira i vječna konstatacija da se identiteti ne mogu potirati i podcjenjivati u ime nekih drugih ciljeva, ali da se mogu prihvatiti jedino ako su u skladu s općeljudskim vrijednostima.

Europa na "T-O" zemljovidima

Individualizacija Europe kao kopnene posebnosti jasna je i u srednjem vijeku: dobro je to vidljivo na tipu "T-O" zemljovida (TERRARUM ORBIS) iz ondašnje kozmografije, na koji se – kao na opći primjer – odnosi i ovaj tekst. Tip "T-O" zemljovida analiziran je na jednom primjeru iz 1472. godine, što znači da postoji okolni kružni morski prostor ("O") kao "vanjsko more", gdje je ujedno "kraj svijeta", koje uokviruje oblik "T" unutrašnjeg trikontinentalnog (sredozemnog) mora.

Zemljovid je orijentiran prema istoku ("Oriens"), dok zapad ("Occidens"), sjever ("Septentrio") i jug ("Meridies") zauzimaju prikladne položaje.

Na "T-O" zemljovidima valja uočiti dvije bitne osobine:

1. kontinenti su okruženi vanjskim morem: Mare oceanum (1),
2. "Mare magnum sive mediterraneum" (2) (u obliku slova T), odjeljuje a – Aziju, b – Europu i c – Afriku. Jasno je vidljiva odijeljenost Europe i Afrike, dok prema Aziji diobeno značenje imaju akvatoriji (najvjerojatnije) Azovskog mora, istočnog dijela Crnog mora i Crveno more.

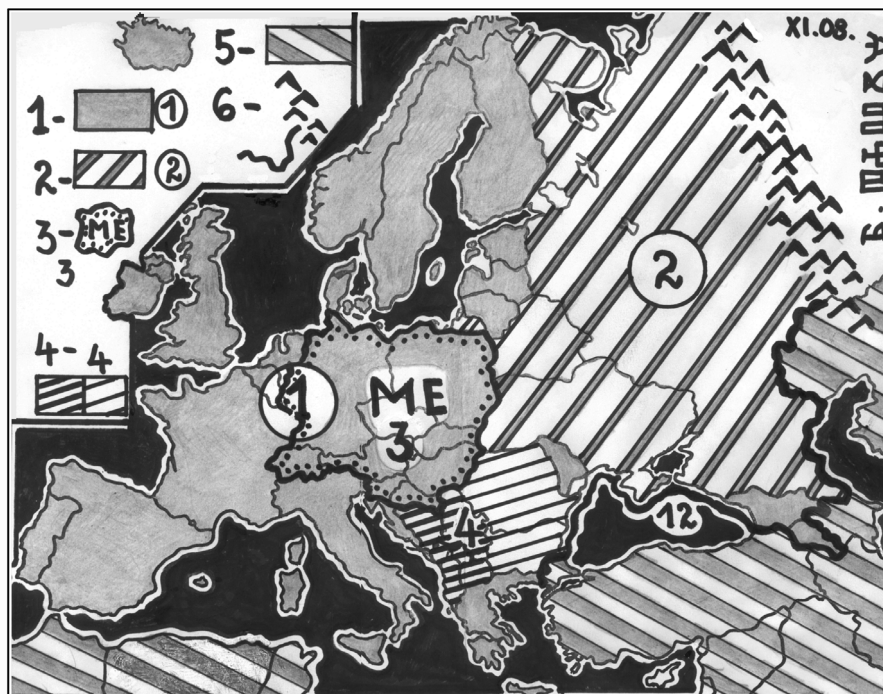

— |

— |

Pređoćivanje na zemljovidima vaŒan je dio prostorne kulture, u kojoj su oni pravi trenutak istine i nisu puka ilustracija, nego temelji za razumijevanje prostornih odnosa, iz ćega slijede nove zasade i shvaćanja. VaŒne i zanimljive definicije zemljovida donio je P. Matvejević (“Mediterranski brevijar”, V. B. Z., 2006, str. 87); tako zemljovidi “svode svijet koji nas okruŒuje na ljudsku mjeru”, na njima su “saŒeta znanja i iskustva – prostor i shvaćanje prostora, svijet i pogled na svijet”. Lijepo!

Jedinstveni, dvojni ili trojni identitet Europe?

U svim pokušajima da se odredi europski identitet najmanje su mogućnosti ako bi bila riječ o jednom jedinstvenom identitetu, jer za Europu on, čini se, nije moguć. Doduše, moglo bi se pokušati s kršćanstvom (uz židovsku sastavnicu) kao izrazom jedinstvenog europskog identiteta, ali uz tako velik broj ateista u Europi i uz činjenicu odvojenosti crkve od države to danas ne bi mogao biti primjeren kriterij, premda je Europa jasno i bitno utemeljena i na kršćanstvu. Međutim kršćanstvo je ipak važna sastavnica europskog identiteta ako se uoči da je Europa između najjužnijeg Urala/Kavkaza i Gibraltara u dodiru s prostorom kompaktnog islamskog svijeta, te je stoga taj kontrast važno uočavati u bilo kojoj raspravi o identitetu Europe. Dakle iako je taj religijski kriterij nedovoljan, Europa je kršćanski kontinent.

Druga je mogućnost da se europski identitet pronađe u geopolitičkoj dvojnosti koja uključuje Zapad i Istok. S tom geopolitičkom dvojnošću mogao se u doba Hladnog rata identificirati gotovo svaki Europljanin, pogotovo u situaciji kada su postojali i NATO pakt i Varšavski ugovor, dok Zapad i Istok postoje i danas. Pa iako su u Europi postojali (i postoje) neutralci, a postojali su i nesvrstani – sve to nije moglo poremetiti postojeću dvojnost: Europa je dakle kontinent geopolitičke dvojnosti, Zapada i Istoka.

I konačno – za europski identitet važno je da on uključuje i Balkan, naime i pravi (BiH, Srbiju, Crnu Goru, Kosovo i Makedoniju) i ostali (Rumunjska i Bugarska), s time da balkanizacija ne karakterizira samo Balkan, nego je ima i po ostaloj Europi,

a i drugdje po svijetu, svagdje, pa zato Balkan ne može biti izraz europskog identiteta. Dakle Europa u cjelini nije balkanski kontinent.

Sve to pokazuje da zapravo nije plodonosno tražiti europski identitet koji bi odražavao istost iznutra, nego da europski identitet karakteriziraju različitosti prema van, a to znači: bez obzira na to što Europa jest – ona nije ni Azija ni Afrika, i upravo po tome jest Europa.

Važno je uočiti da unutar europskog identiteta postoje i vrlo snažni i izraziti europski regionalni identiteti, kao što su oceansko-zapadnjački, zatim **mediteransko**-južnjački, kontinentsko/prostranstveno-istočni, sjevernjački, a u središtu je Mittel Europa kao spojnica i civilizacijska posebnost.

Isto je tako važno uočiti da u Europi nisu uspjeli oni “zajednički” identiteti koji su za temelj imali političke tvorevine (države) kao što su Turska ili carska/sovjetska Rusija. Jedino bi se mogao izdvojiti austrougarski identitet, ali tu je zapravo riječ o Mittel Europi.

Pokušaj shvaćanja Europe kao jedinstva trojnog identiteta

1 – (1) – **Zapad** – u svom identitetu ima posve riješeno i naglašeno pitanje maritimnosti i otvorenosti/povezanosti sa svijetom.

2 – (2) – **Europski Istok** – u svom identitetu ima jaku sastavnicu kontinentalne zatvorenosti, što znači da uključuje neriješeno pitanje maritimnosti, koja se, doduše, može i ostvarivati, ali uz velike teškoće. Osim toga Istok u svom identitetu ima važnu sastavnicu prostorne veličine: ideja (stvarna, nategnuta ili lažna) o “širokoj slavenskoj duši” utemeljena je i na veličini prostora. Ipak je razlika imati u jednoj uskoj alpskoj dolini ili norveškom fjordu pogled ograničen i zatvoren drugom stranom doline – ili gledati s obala Volge ravno sve do Kine.

3 – (3) – **Mittel Europa kao povijesna spojnica** različitih dijelova Europe i najvažnije europsko životno i geoprometno križište.

4 – (4) – **Balkanska sastavnica identiteta** uključuje *pravi Balkan* i ostali Balkan (Rumunjska i Bugarska). Hrvatska (dijelom) i čitava Grčka nalaze se na Balkanskom poluotoku, ali ne pripadaju Balkanu. Karakterističan je primjer Hrvatske, koja je i srednjoeuropska i mediteranska zemlja, iako zahvaća i dio Balkana.

5 – **Europa je velikim dijelom u dodiru s islamskim svijetom**, što se mora odraziti i na njezin identitet, naravno, ne u smislu što ona jest, nego što ona – nije.

6 – **Granica Europe i Azije** (uz gorje Ural): jasno je da Turska i Azerbajdžan nisu i ni po čemu ne mogu biti Europa. Ovaj posljednji primjer (s Azerbajdžanom) jednostavno je groteska, ali je ipak moguć, jer Europska unija očajnički vapi za novim tržištima, te u tom smislu može čak i tu zemlju prihvatiti kao Europu (“Europu”). Dio Turske (Europska Turska) nalazi se, “istina”, na tlu europskog kontinenta, ali to nije dovoljno za definiciju njezine europskosti. Na Crnom moru Europi još treba pribrojiti morski pojas širine 12 nm, tj. europske teritorijalne vode (12). Europi pripada i dio Kaspijskog jezera, ali to pitanje u teritorijalnom smislu još nije definitivno riješeno.